

TA'LIM VOSITALARI SIFATIDA ELEKTRON ARXIV BAZALARI

Hamroyeva Zuxro

*Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti tarix fakulteti
tarixshunoslik, manbashunoslik va tarixiy tadqiqot usullari yo'nalishi*

Annotatsiya: Mazkur tezisdagi ta'lim tizimida elektron arxiv bazalaridan foydalanishning nazariy va amaliy jihatlari keng yoritilgan. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylanib, o'quv jarayonini samarali tashkil etish, ilmiy manbalar bilan ishlash hamda axborot resurslaridan oqilona foydalanish imkonini bermogda. Shunday vositalardan biri bo'lgan elektron arxiv bazalari o'qituvchi va talabalarga turli ilmiy, tarixiy hamda madaniy manbalarni raqamli shaklda izlash, tahlil qilish va taqqoslash imkonini beradi. Tezisdagi elektron arxivlarning ta'lim vositasi sifatidagi afzalliklari, ularni o'quv dasturlariga integratsiya qilish masalalari hamda interaktiv metodlar bilan uyg'unlashtirish yo'llari tahlil qilingan. Shuningdek, O'zbekiston ta'lim tizimida elektron arxivlardan foydalanishning istiqbollari, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ham ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: elektron arxiv, ta'lim vositasi, raqamli texnologiya, ilmiy manba, ma'lumotlar bazasi, innovatsion ta'lim, interaktiv metod.

Аннотация: В данной статье подробно рассматриваются теоретические и практические аспекты использования электронных архивных баз в системе образования. В современных условиях цифровые технологии становятся неотъемлемой частью учебного процесса, обеспечивая эффективную организацию обучения, работу с научными источниками и рациональное использование информационных ресурсов. Электронные архивные базы предоставляют преподавателям и студентам возможность искать, анализировать и сравнивать различные научные, исторические и культурные материалы в цифровом формате. В статье анализируются преимущества электронных архивов как учебного средства, вопросы их интеграции в образовательные программы, а также пути сочетания с интерактивными методами обучения. Кроме того, рассматриваются перспективы применения электронных архивов в системе образования Узбекистана, существующие проблемы и предлагаются рекомендации по их решению.

Ключевые слова: электронный архив, средство обучения, цифровые технологии, научный источник, база данных, инновационное образование, интерактивные методы..

Annotation: This thesis examines the pedagogical significance of manuscripts as a teaching aid. Manuscripts serve not only as historical and cultural heritage but

also help strengthen students' knowledge and develop their creative thinking, analytical, and practical skills. The thesis highlights the effectiveness of methodically integrating manuscripts into the educational process, their role in shaping historical memory and cultural awareness, as well as their potential for visual and practical learning. The study presents theoretical foundations and practical recommendations for the use of manuscripts in education, which can serve as a methodological guide for teachers. As a result, it is confirmed that manuscripts are an important tool in developing solid knowledge, analytical abilities, and creative approaches among learners.

Keywords: *electronic archive, educational tool, digital technologies, scientific source, database, innovative education, interactive methods.*

Zamonaviy ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi o'qitish uslublari tubdan o'zgartirdi. Bugungi kunda raqamli ta'lim vositalari, xususan, elektron arxiv bazalari o'quv jarayonining samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutmoqda. Elektron arxivlar ilmiy, tarixiy va madaniy ma'lumotlarni raqamli shaklda saqlash, ularni tahlil qilish va keng ommaga yetkazish imkonini beruvchi zamonaviy ta'lim resurslaridir. Ta'lim tizimining raqamlashtirilishi jarayonida elektron arxiv bazalaridan foydalanish nafaqat ilmiy izlanishlar uchun, balki talabalar va o'quvchilarning mustaqil ta'lim faoliyatini yo'lga qo'yish uchun ham muhim ahamiyatga ega. Chunki bunday arxivlar orqali foydalanuvchi istalgan joydan kerakli ma'lumotga tezkor tarzda ega bo'ladi, uni tahlil qilib, o'rganish jarayonida amaliy qo'llay oladi.

Elektron arxiv bazalari ta'lim vositasi sifatida bir necha afzalliklarga ega: ular manbalarning ishonchliligi, tizimliligi va doimiy yangilanib turish imkoniyati bilan ajralib turadi. Ayniqsa, tarix, arxivshunoslik va sotsiologiya kabi yo'nalishlarda ular o'quv jarayonini boyitadi, manbaviy asoslarni kengaytiradi hamda ilmiy tafakkurni rivojlantiradi. Zamonaviy ta'lim jarayonida o'quv vositalarining roli nihoyatda katta bo'lib, ular bilim olish, ko'nikma hosil qilish va tafakkurni rivojlantirish jarayonini samarali tashkil etishda muhim o'rin tutadi. Pedagogik texnologiyalar tizimida o'quv vositalari deganda, o'qituvchi va o'quvchi faoliyatini osonlashtiruvchi hamda bilimlarni o'zlashtirishni ta'minlovchi moddiy va nomoddiy manbalar tushuniladi. Shu jihatdan qaraganda, tarixiy qo'lyozmalar ham o'ziga xos didaktik vosita sifatida ta'lim jarayonida alohida o'rin egallaydi.³³

Elektron arxiv — bu tarixiy, ilmiy, huquqiy, madaniy yoki ma'naviy ahamiyatga ega bo'lgan hujjatlar, materiallar, foto va audio manbalarni raqamli shaklda saqlash, qayta ishlash va ulardan foydalanish imkonini beruvchi axborot tizimidir¹. An'anaviy arxiv tizimlaridan farqli ravishda, elektron arxivlar ma'lumotlarning saqlanish xavfsizligini ta'minlash, ularni tezkor qidirish va tahlil qilish imkonini beradi. Zamonaviy

³³ Nishonov, B. Arxivshunoslik va manbashunoslikda elektron tizimlar. – Toshkent: O'zMU nashriyoti, 2020. – B. 59.

ta'lim jarayonida elektron arxivlar nafaqat ilmiy izlanishlar uchun, balki ta'lim vositasi sifatida ham muhim o'rin tutadi. Chunki ular o'quvchi va talabalarga tarixiy manbalarni original shaklda emas, balki raqamli ko'rinishda o'rganish imkonini beradi. Bu esa dars jarayonida vaqtni tejaydi, manbalarni turli jihatdan tahlil qilish va taqqoslash imkoniyatini kengaytiradi

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi doirasida davlat arxiv tizimini raqamlashtirish ishlari bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Natijada ko'plab tarixiy hujjatlar, arxiv materiallari, shuningdek, oliy ta'lim muassasalaridagi ilmiy ishlar elektron bazalarga joylashtirilmoqda. Bu holat ilmiy tadqiqotlar uchun yangi imkoniyatlar ochadi va ta'lim jarayonida zamonaviy manbaviy bazani shakllantirishga xizmat qiladi.³⁴

Elektron arxivlar turlariga quyidagilarni kiritish mumkin:

Milliy elektron arxivlar — davlat tomonidan boshqariladigan, tarixiy hujjatlar, davlat qarorlari va arxiv materiallarini o'z ichiga olgan markazlashgan tizimlar (masalan, O'zbekiston Milliy Arxivi);

Universitet va ilmiy muassasalar arxivlari — dissertatsiyalar, ilmiy maqolalar, o'quv qo'llanmalar va tadqiqot materiallarini o'z ichiga olgan elektron bazalar (masalan, TDPU, O'ZMU va Toshkent Axborot Texnologiyalari Universiteti arxiv tizimlari);

Xalqaro ma'lumotlar bazalari — JSTOR, Academia.edu, ResearchGate, Google Scholar kabi platformalar orqali ilmiy materiallardan foydalanish imkonini beruvchi global elektron resurslar.

Elektron arxivlardan ta'lim jarayonida foydalanishning yana bir muhim jihati — bu ularning interfaol xususiyatidir. Talabalar bunday platformalar orqali nafaqat o'qituvchi tavsiya etgan materiallarni, balki o'z ilmiy qiziqishlariga mos hujjatlar, maqolalar va tarixiy manbalarni ham mustaqil ravishda topa oladilar. Natijada o'quv jarayonida mustaqil fikrlash, tahliliy yondashuv va ilmiy izlanish ko'nikmalari rivojlanadi.

Bugungi kunda dunyo miqyosida elektron arxivlar ta'lim va ilmiy faoliyatning eng muhim resurslaridan biriga aylangan. Masalan, Yevropa Ittifoqi davlatlarida "European Digital Archive Network" loyihasi doirasida o'n minglab tarixiy hujjatlar raqamlashtirilib, ta'lim va tadqiqot maqsadlarida foydalanish uchun ochiq holda taqdim etilgan. Shunga o'xshash loyiha O'zbekistonda ham amalga oshirilmoqda, bu esa ta'lim jarayonining ochiqligi va zamonaviyligini ta'minlaydi.³⁵ Elektron arxiv bazalari ta'lim jarayonida nafaqat ma'lumotlarni saqlash va tartibga solish vositasi sifatida, balki ta'limning samaradorligini oshiruvchi strategik resurs sifatida ham ishlatiladi¹. Ularning eng muhim afzalliklaridan biri — tezkor va qulay ma'lumot qidirish imkoniyatidir. Talabalar va o'qituvchilar istalgan materialni bir necha soniya ichida topa olishlari, uni tahlil qilib, dars va ilmiy ishlarida qo'llashlari mumkin. Shuningdek, elektron arxivlar o'quvchilarga mustaqil o'rganish va ilmiy tadqiqot ko'nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi.

³⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PQ-4851-son qarori "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida.

³⁵ Raximov, J. Interfaol ta'lim texnologiyalari va elektron resurslar. – "Pedagogika va innovatsiya" jurnali, №1, 2023. – B. 35.

Masalan, tarix fanida qadimiy hujjatlar, fotosuratlar va arxiv materiallarini raqamli shaklda o'rganish orqali talabalar manbaviy asosni chuqur tahlil qilishi, faktlarni solishtirishi va o'z xulosalarini shakllantirishi mumkin. Bu esa an'anaviy kitob va qog'oz manbalardan foydalanishga qaraganda samaraliroq bo'ladi.

Elektron arxivlarning yana bir afzalligi — o'quv jarayonida interaktiv metodlar bilan uyg'un ishlatilishidir. Misol uchun, o'qituvchi talabalarga arxivdan ma'lumotlarni olgan holda klaster metodini, Venn diagrammasini yoki insert usulini qo'llash imkonini beradi. Bu metodlar talabalarning analitik fikrlash qobiliyatini oshiradi va ularning ta'lim jarayoniga faol ishtirokini ta'minlaydi.

Shuningdek, elektron arxivlar mavjud ta'lim dasturlariga integratsiya qilinishi orqali dars jarayonini yanada boyitadi. Masalan, universitetlar o'zining elektron kutubxonalarida joylashtirilgan arxiv materiallarini Moodle yoki boshqa o'quv platformalariga integratsiya qilib, talabalar uchun yagona ilmiy resurs yaratishi mumkin. Bu nafaqat dars samaradorligini oshiradi, balki talabalarni mustaqil ishlashga rag'batlantiradi.³⁶

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.UNESCO. Digital Education: Opportunities and Challenges. – Paris, 2022. – P. 57–59.
- 2.Karimova, S. Elektron resurslar va ularning o'quv jarayonidagi roli. – “Ta'lim va innovatsiya” jurnali, №3, 2022. – B. 21–25.
- 3.Rasulov, A. Axborot texnologiyalari va ta'lim tizimi integratsiyasi. – Toshkent: O'zMU nashriyoti, 2021. – B. 48.
- 4.Raximov, J. Interaktiv ta'lim metodlari va elektron arxivlar. – “Pedagogika va innovatsiya”, №2, 2023. – B. 34–37.
- 5.O'zbekiston Milliy Arxivi rasmiy sayti: <https://nationalarchive.uz>
- 6.<https://www.jstor.org>; Google Scholar: <https://scholar.google.com>; Academia.edu: <https://www.academia.edu>

³⁶ Karimov, D. Masofaviy ta'lim va elektron arxivlarning roli. – “Axborot jamiyati”, №1, 2023. – B. 12–15.